

بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی استان خراسان وارائه پیشنهادهایی برپایه استانداردهای موجود^۱

پروانه مدیر امانی^۲ و فرزانه فرجامی^۳

چکیده: با توجه به اهمیت کتابخانه آموزشگاهی به عنوان یکی از بیانیات ترین مراکز یادگیری، پژوهش حاضر به منظور شناخت و بررسی وضعیت موجود این کتابخانه‌ها در سه مقطع ابتدایی، راهنمایی، و دبیرستان در سال تحصیلی ۱۳۷۶-۷۵ در استان خراسان انجام، و اطلاعات ۳۵۹۱ کتابخانه آموزشگاهی جمع‌آوری گردید. با توجه به تعاریف و مشخصاتی که در این پژوهش برای کتابخانه‌های آموزشگاهی در نظر گرفته شد، تنها ۳۲۱ آموزشگاه به تعداد کل کتابخانه‌ها واحد شرایط شناخته شدند. اطلاعات این کتابخانه‌ها درباره تعداد مجموعه، وضع سازماندهی، تعداد کارکنان، و تعداد اعضا مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد، و در انتها پیشنهادهایی برپایه استانداردهای موجود به منظور بهینه‌سازی کتابخانه‌های آموزشگاهی ارائه می‌شود.

پژوهش‌های گوناگون در زمینه آموزش و پرورش گویای آن است که انسان زمانی به بهترین وجه چیزی را می‌آموزد که نقش فعالی در جریان یادگیری ایفا کند. به عبارت دیگر، میزان یادگیری افراد زمانی بالا می‌رود که خود، اطلاعات مورد نیازشان را بیابند. با وجودی که اولین مکان برقراری عادت به جستجو و مطالعه خانواده است، ولی به نظر می‌رسد که مناسب‌ترین زمان برای پایه‌گذاری چنین عادتی از سال‌های اولیه تحصیل افراد سرچشمه می‌گیرد. شالوده و اساس عادت استفاده از کتاب و کتابخانه در مراحل رسمی کسب علم و از آموزشگاهها آغاز

۱. این تحقیق بد سفارش دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی کتابخانه ملی انجام شده است و به صورت گسترده‌تر در اینجا ارائه می‌شود.

۲. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

۳. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

می‌شود. "بنابرگزارش چهلمین کنفرانس بین‌المللی تعلیم و تربیت، در دنبیای ارتباطات و اطلاعات لازم است معلم و دانش‌آموز هر دو بیاموزند که چگونه اطلاعات را کسب کنند و چگونه به برقراری و مبادله اطلاعات اقدام نمایند" (۱۳۷۵:۴) به همین سبب، کتابخانه‌های واقع در آموزشگاه‌ها از بنیادی‌ترین مراکز یادگیری و از بهترین و کارآمدترین ابزارهای آموزش هستند. در این مراکز است که فرد می‌آموزد چگونه بخواند و بیندیشد و از این مهارت به طور مستمر در طول زندگی‌اش به منظور فراغیری واقعی و افزایش توان فکری و خلاقیت خود بهره‌مند شود با وجود پذیرش ضرورت توسعه و تقویت کتابخانه‌های آموزشگاهی از سوی مسئولان آموزش و پژوهش کشور، می‌بینیم که میلیونها دانش‌آموز درس می‌خوانند و دیپلم می‌گیرند بدون آنکه نیازی به مراجعه به کتابخانه‌ای داشته باشند. هزاران آموزگار و دبیر همه روزه تدریس می‌کنند، بدون آن که سالی یکبار از کتابخانه‌ای گذر کنند، صدها هزار دیپلمه هر سال در کنکور دانشگاه‌ها شرکت می‌کنند و هزاران نفر از آنها در امتحانات قبول می‌شوند، در حالی که اکثریت آنها حتی در تمام عمرشان از کتابخانه‌ای استفاده نکرده‌اند این وضعیت (۱۰: ص ۴۱) به دلایل متعدد شکل می‌گیرد و ادامه می‌یابد، که از آن جمله می‌توان به: ضعف در فرهنگ مطالعه و تحقیق؛ ضعف در نظام اطلاع‌رسانی کشور؛ ضعف در برنامه‌ریزی آموزشی و پژوهشی کشور و نظایر آن اشاره کرد، ولی مشهودتر از همه، ضعف کمی و کیفی کتابخانه‌های موجود در آموزشگاه‌های کشور است. طبق آمار و شواهد، وضعیت نابسامانی در کتابخانه‌های موجود به چشم می‌خورد. در برخی از مدارس کتابخانه قفسه‌کتابی است که در دفتر مدرسه، نمازخانه، و یا در راهرو و یا زیر پلکان قوار دارد و در اکثر ساعت‌های قابل بهره‌گیری نیست (۲: ۱۳۷۳، ص ۶). متوسط فضای کتابخانه‌های آموزشگاهی کشور $6/5$ مترمربع است که این رقم در دبستان‌ها $2/7$ مترمربع است (۶: ۱۳۷۶، ص ۳۶). در سطح شهر مشهد، 85 درصد از دیبرستان‌ها (۹۴ واحد در کل) دارای کتابخانه هستند و تنها $12/76$ درصد از آنها از نظر مساحت [فضای کتابخانه] در حد استاندارد هستند (۲: ۱۳۷۶). میزان بودجه سرانه کتابخانه در یک‌سال که بیشترین تأمین‌کننده آن نیز والدین بوده‌اند، در دبستان‌ها $7/43$ ریال و در راهنمایی $20/88$ ریال بوده و این در حالی است که در دو دهه پیش میزان سرانه در مدارس ابتدایی $2/3$ دلار، متوسط بودجه سالانه مدارس راهنمایی و ابتدایی 1000 دلار و دیبرستان‌ها 4500 دلار بوده است (۶: ۱۳۷۶، ص ۳۶) در پژوهشی که درباره کتابخانه‌های دیبرستان‌ها در مشهد صورت گرفته است، مشخص شد که درصد از این کتابخانه‌ها فاقه بودجه می‌باشند و صرفاً $11/08$ درصد دارای نوعی خاص از بودجه هستند و در حقیقت در ساختار بودجه آموزش و پژوهش مشهد بودجه کتابخانه‌های دیبرستانی جایگاه قابل ذکری ندارد (۲: ۱۳۷۶، ص

۱۵۰-۱۴۹). در نظام آموزش و پرورش هندوستان، موافقت شده است که شش درصد کل هزینه آموزش و پرورش صرف کتابخانه‌ها گردد^۸ (۱۳۷۳، ص ۳۷) در پژوهش دیگری، توفیق کتابخانه‌های مدارس ابتدایی در این‌جا نقش آموزشی مورد بررسی قرار گرفت. این پژوهش در مرداد ماه سال ۱۳۷۴ بنا به توصیه اداره کل آموزش و پرورش خراسان در سطح تمامی سی و نه مدرسه ابتدایی دولتی ناحیه ۳ آموزش و پرورش مشهد که نسبت به سایر نواحی بیشترین امکانات را دارا است انجام گرفت و معلوم شد که بیش از ۹۰ درصد مدارس فاقد مکان مستقلی برای کتابخانه هستند و ۷۶/۶۶ درصد اداره کتابخانه‌ها به عهده مریان پرورشی است که اکثر آنچه گونه دورهٔ خاص کتابداری نمیدهند.^۹ (۱۳۷۵، ص ۱۶).

در سال ۱۳۷۶، بنیاد فرهنگی رصوی وابسته به آستان قدس رضوی در مشهد، بازدیدی از آموزشگاه‌های نمونه تهران، اصفهان، یزد، و تجربیات سایر مدارس برای مدیران و کارشناسان آموزشی خود تدارک دید و مشاهده شد که از حدود پانزده آموزشگاه، فقط دو مدرسه دارای کتابخانه با نظمی امیارا بودند، و تدقیق هر چند کتابخانه داشتند، اما روش صحیحی برای سازماندهی کتابخانه وجود نداشت (۱۳۷۶، ص ۴۴) ذکر این نکته ضروری است که آموزشگاه‌های فوق الذکر از مدارس نمونه و فعال کشور به شمار می‌آیند. مسلم است که با سازماندهی علمی کتابخانه‌های آموزشگاهی، می‌توان دانش آموزان را با طبقه‌بندی دانش بشری آشنا کرد و عادت به مطالعه را با نظمی عینی در آنها به وجود آورد. برپایهٔ پژوهش‌های انجام شدهٔ فرق و دیگر موارد در کشور، نگارنده‌گان بر آن شدند که با هدف شناخت و بررسی وضعیت موجود کتابخانه‌های آموزشگاهی استان خراسان در سه مقطع ابتدایی، راهنمایی، و دبیرستان، پژوهشی آماری در سال تحصیلی ۱۳۷۵-۱۳۷۶ انجام دهند که در اینجا نتایج آن به همراه جداولی عرضه می‌شود. در بخش پایانی، پیشنهادهایی برپایهٔ استانداردهای موجود در زمینه کتابخانه‌های آموزشگاهی ارائه می‌شود.

پیشینه: در سال ۱۳۷۴، معاونت پرورشی آموزش و پرورش استان خراسان اقدام به تهییه و تنظیم "طرح شناسنامه رایانه‌ای" و پرسشنامه‌ای جهت گردآوری اطلاعات دربارهٔ وضعیت کتابخانه‌های مدارس استان خراسان کرد، که برای تمامی مدارس استان ارسال شد. متأسفانه نیمی از مدارس استان به پرسشنامه پاسخ ندادند و طرح متوقف شد.

در سال ۱۳۷۵، وزارت آموزش و پرورش، کاری مشابه انجام داد و پرسشنامه‌ای تدوین و به سراسر کشور ارسال کرد و برپایه این بررسی اطلاعات ۳۵۹۱ آموزشگاه در سه مقطع ابتدایی، راهنمایی، و دبیرستان استان خراسان در رایانه ذخیره و سازماندهی شد. با همکاری صمیمانه مسئول واحد رایانه اداره کل آموزش و پرورش مشهد، اطلاعات مذکور به شکل دیسکت در

اختیار نگارندگان قرار گرفت که پس از بررسی و دسته‌بندی براساس سه عامل تعیین‌کننده اطلاعات، محاسبه و در نتیجه ۳۲۱ آموزشگاه، یعنی فقط ۹ درصد از کل مجموع آموزشگاه‌های استان واجد شرایط شناخته شدند که این بررسی در مورد آنها صورت پذیرفت.

تعریف: طبق تعاریف معیار، کتابخانه‌های آموزشگاهی، کتابخانه‌هایی هستند که در مدارس تأسیس می‌شوند و خدمات آنها به دانش‌آموزان در سه مقطع تحصیلی آموزش رسمی دستان، راهنمایی، و متوسطه اختصاص دارد.

جامعه مورد مطالعه: با توجه به گسترگی تعداد آموزشگاه‌ها در استان خراسان (۳۵۹۱ واحد)، تصمیم گرفته شد که برپایه سه عامل تعیین‌کننده: میزان مجموعه، مکان کتابخانه و استفاده کننده، کتابخانه‌های مورد بررسی انتخاب شوند. تعاریف عملیاتی عوامل فوق الذکر عبارتند از:

الف. میزان مجموعه: با توجه به اینکه کتاب، بخش بیشتری از منابع کتابخانه‌های آموزشگاهی مورد بررسی را شامل می‌شود، لذا مجموعه‌هایی با ۵۰ جلد و بالاتر در نظر گرفته شد.

ب. مکان کتابخانه: کتابخانه نیازمند فضایی مخصوص به خود در آموزشگاه است.

ج. استفاده کننده: کتابخانه‌های آموزشگاهی، می‌بایست استفاده کننده‌گانی به شکل عضو داشته باشند که مسلم‌آ، دانش‌آموزان همان آموزشگاهند.

پس از محاسبه پاسخ‌ها برپایه عوامل فوق، معلوم شد که فقط ۳۲۱ آموزشگاه در سطح استان این شرایط را دارا هستند. این آموزشگاه‌ها در شهرهای مشهد، فریمان، بجنورد، تربت‌جام، خوف، بشرویه، قرچان، کاشمر، بردسکن، بجستان، نیشابور، محولات، نوخدان، فاروج، تایباد، سبزوار، طبس، جوین، صالح‌آباد، فردوس، رضویه، شیروان، سرایان، اسفراین، کلات، زیرخان، مانه و سملقان واقع است. از این تعداد، ۷۶ واحد در مقطع دستان، ۱۱۶ واحد در مقطع راهنمایی و ۱۲۹ واحد در مقطع متوسطه قرار دارد. تعداد کل دانش‌آموزان این واحدها در کلیه سطوح برابر ۱۴۸۶۸۰ نفر است.

تعداد مجموعه: تعداد کتاب‌ها در مقطع دستان ۶۳۱۶۱ جلد، راهنمایی ۳۴۸۶۵۲ جلد و متوسطه ۲۳۳۳۲۲ جلد است. علاوه بر کتاب در مجموعه منابع این واحدها، ۱۲۰ عدد نوار کاست و ۷۰ عدد نوار ویدئو نیز وجود دارد. گفتنی است که غالباً این امکانات در شهرهای بزرگر استان وجود دارد.

سازماندهی: در پرسشنامه‌ها، روش‌های مختلفی برای تنظیم مجموعه منابع کتابخانه‌ها ذکر شده است که عبارتند از: تنظیم موضوعی، نظم براساس قطع کتاب، الفایی نام نویسنده یا عنوان، ردبه‌بندی دیوبی، کنگره و یا تلفیقی از روش‌های گوناگون (جدول ۲). بیشترین فراوانی

متعلق به روش موضوعی است که در $\frac{47}{3}$ درصد از کل کتابخانه‌های مورد مطالعه اجرا می‌شود. نظم براساس قطع کتاب هم در $\frac{27}{4}$ درصد آنها انجام می‌شود. $\frac{81}{19}$ درصد کتابخانه‌ها دارای نظام دسترسی بسته (قفسه بسته) و بقیه واحدها (19 درصد) از نظام قفسه باز استفاده می‌کنند.

تعداد کارکنان: از پاسخ‌های استخراج شده معلوم شد که فقط 40 درصد کتابخانه‌ها در سطح استان دارای مسئولی است که دوره‌های آموزش کتابداری نیز گذرانده است. بررسی حاضر نشان می‌دهد که اداره امور کتابخانه‌های 196 آموزشگاه از کل جامعه مورد بررسی را دانش‌آموzan و 175 واحد را مربیان پژوهشی عهده دارند.

تعداد اعضا: تعداد کل اعضا در 321 کتابخانه آموزشگاهی استان، طبق آخرین آمار (سال تحصیلی $75-76$) 61789 نفر است.

نتایج کلی و تجزیه و تحلیل یافته‌ها

الف. از مجموع 3591 آموزشگاه در استان خراسان، فقط 321 واحد (9%) کتابخانه دارند. هر کتابخانه آموزشگاهی مجموعه سازمان یافته‌ای است که بخشی از ساختار ضروری هر آموزشگاه قلمداد می‌شود که به شکل مؤثر و فزاینده‌ای در خدمت اهداف آموزشی و پژوهشی خواهد بود. در واقع هر آموزشگاه نیاز به فضای کافی برای کتابخانه دارد به طوری که به سهیلت قابل دستیابی باشد.

ب. از مجموع 148680 دانش‌آموز در 321 آموزشگاه، تنها $41/55$ درصد (61789 نفر) عضو کتابخانه هستند. با توجه به مهم‌ترین هدف کتابخانه‌های آموزشگاهی که کمک به معلمان در آموزش برنامه‌های درسی دانش‌آموzan است، لازم است که صدرصد دانش‌آموzan هر آموزشگاه عضو کتابخانه باشند بدینه است وجود مواد بیشتر، متنوع‌تر، و روزآمد در مجموعه کتابخانه‌ها و فضای مناسب برای خواندن و استفاده، دانش‌آموzan را جذب عضویت در کتابخانه می‌کند.

ج. در مجموع 321 کتابخانه آموزشگاهی مورد مطالعه، تعداد 645136 جلد کتاب وجود دارد. "داشتن کتاب موقعي ارزشمند است که به انسان لذت بخشید و یا اطلاعات مفیدی در اختیار او قرار دهد. در مجموعه کتابخانه آموزشگاهی، برخی از کتاب‌ها باید مربوط به دروسی باشند که در آموزشگاه تدریس می‌شود، برخی باید با علاقه‌مندی‌های دانش‌آموzan در ارتباط باشد (مثل ورزش و سرگرمی‌ها دیگر) و برخی دیگر باید در خدمت اعلای ذهنیت خلاق دانش‌آموzan باشد". (۵: ۱۳۷۵، ص ۵-۶)

د. با بررسی پاسخ‌های ارائه شده در زمینه نحوه تنظیم و سازماندهی مجموعه کتابخانه، معلوم شد که روش‌های گوناگونی برحسب سلیقه و به دلخواه اجرا می‌شود که فراوان ترین آنها

متعلق به روش موضوعی است که در ۴۷/۳ درصد کتابخانه‌های مورد مطالعه انجام می‌شود. درصد کتابخانه‌ها دارای نظام دسترسی بسته و از طریق مسئول کتابخانه یا کتابدار دسترسی انجام می‌شود. برگزیدن روش نظام یافته علمی با هدف دسترسی سهل و آسان از ضروریات هر کتابخانه آموزشگاهی است.

ه. بیشترین فراوانی برای اداره کتابخانه‌های مورد بررسی متعلق به دانش آموزان و بعد مردمان پژوهشی مدارس است که غالباً هم با امور کتابداری و کتابخانه آشنایی کافی ندارند و به نظر می‌رسد این ناآشنایی، موجب بروز مشکلاتی در ارائه خدمات و انجام فعالیت‌های حرفه‌ای می‌شود. چنانچه کتابخانه را به منزله مرکز اطلاعاتی در نظر بگیریم، "افرادی که عهده‌دار این مشغولیت در کتابخانه آموزشگاهی می‌شوند، علاوه بر درک هدف آموزشی و پژوهشی و سازگاری با آن، باید بدانند چگونه کتابخانه را سازماندهی کنند تا مؤثر باشد. کمک دانش آموز، کارمند دفتری، و آموزگار بالارزش است، ولی کتابخانه نیازمند خدمات تخصصی کتابدار تمام وقت است" (۵: ۱۳۷۵، ص ۷-۸).

و. در برخی از کتابخانه‌های مورد بررسی خصوصاً در شهرهای بزرگتر استان، به غیر از کتاب، مواد دیداری و شنیداری هم وجود دارد. بیشترین فراوانی متعلق به نوارهای صوتی است که از ۳۶۱ آموزشگاه، صدوبیست واحد آن را در اختیار دارند.

ارائه پیشنهادهایی برپایه استانداردهای موجود

بر پایه نتایج حاصل از این بررسی، بهطور کلی معلوم شد که نظام کتابخانه‌های آموزشگاهی موجود در استان خراسان از نظم و سازماندهی مطلوبی برخوردار نیست. لذا، تصمیم گرفته شد که استانداردهای موجود کتابخانه‌های آموزشگاهی بررسی شود و مواردی از آن بهطور خلاصه در این نوشتار به شکل پیشنهادهای ارائه گردد تا شاید انگیزه‌ای برای مسئولان و برنامه‌ریزان آموزش و پژوهش استان به منظور بهبودسازی مجموعه‌های فعلی کتابخانه‌های آموزشگاهی فراهم آید. قابل ذکر است که رعایت استاندارد در هر زمینه، غالباً به امکانات هر کشوری بستگی دارد ولی به عنوان نمونه طرح و برنامه‌ریزی می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد.

در حال حاضر، معنی و مفهوم کتابخانه آموزشگاهی با توجه به اهداف و برنامه‌های درسی نظام آموزش و پژوهش کشور وسعت پیدا کرده است، و در واقع به کتابخانه مدرسه به عنوان "مرکز فعالیت‌های آموزشی مدرسه" نیز نگریسته می‌شود. "هدف اولیه کتابخانه آموزشگاهی مشارکت در رسیدن به اهدافی است که به وسیله آموزشگاه تعیین شده است" (۹: ۱۳۷۵، ص ۹) و هدف بلندمدت و مستمر آن، برنامه‌ریزی برای ارائه خدمات اطلاعاتی به منظور تأمین

نیازهای آموزشی معلمان و دانشآموزان است. از این‌رو، اهداف عمده کتابخانه آموزشگاهی را می‌توان چنین برشمرد:

۱. فراهم‌آوری نیازهای اطلاعاتی معلمان جهت فعالیت‌های آموزشی؛

۲. فراهم‌آوری منابع مطالعه دانشآموزان (مانند کتاب‌های درسی، مراجع، مواد دیداری - شبیداری، جزوء، و...);

۳. آموزش و تشویق معلمان و دانشآموزان به استفاده از کتابخانه و منابع آن؛

۴. آموزش دانشآموزان در نحوه استفاده از مراجع؛

۵. ایجاد عادت مطالعه در دانشآموزان و کسب مهارت در زمینه مطالعه مستقل؛

۶. همکاری با معلمان در جهت تهیه منابع مطالعاتی و کمک درسی؛

مجموعه: امروزه، در کتابخانه‌های آموزشگاهی علاوه بر کتاب، مواد غیرکتابی مانند مواد دیداری و شبیداری، روزنامه، مجله، کره جغرافیا، نقشه، نمودار، و نظایر آن نیز برای رفع نیازهای آموزشی و اطلاعاتی دانشآموزان و معلمان تهیه و در دسترس قرار می‌گیرد. هدف کتابخانه آموزشگاهی در مجموعه‌سازی، "افزایش مجموعه با فرایندی برنامه‌ریزی شده تا حد کافی و در کوتاه‌ترین زمان ممکن است" (۵: ۲۷۵، ۱۳۷۵).

در این راستا ایجاد کمیته گرینش کتاب الزامی است که اعضای آن را آموزگاران، کتابدار، و دو تن از نمایندگان دانشآموزان تشکیل می‌دهند. منابع مالی، تعداد دانشآموزان، آموزگاران، تعداد رشته‌ها، و نظایر آن در هر آموزشگاه تعیین کننده میزان مجموعه کتابخانه است. جدیدترین استاندارد مجموعه پایه یک کتابخانه آموزشگاهی و میزان رشد آن در جدول ذیل منعکس است:

جدول ۱. مجموعه پایه کتابخانه آموزشگاهی و میزان رشد آن

تعداد دانشآموزان	مجموعه پایه (کتب)	مجموعه سالانه مواد ^۱ (۳ واحد بدایر هر نفر)	مجموعه در پایان نخستین دهه
۱۰۰ نفر	۱۲۰۰	۳۰۰	۳۹۰۰
۲۰۰-۲۰۱ نفر	۲۴۰۰	۶۰۰	۷۸۰۰
۳۰۰-۲۰۱ نفر	۳۶۰۰	۹۰۰	۱۱۷۰۰
۴۰۰-۳۰۱ نفر	۴۸۰۰	۱۲۰۰	۱۵۶۰۰
۵۰۰-۴۰۱ نفر	۶۰۰۰	۱۵۰۰	۱۹۵۰۰
۵۰۱ به بالا	۶۰۰۰	۲۲۵۰	۲۶۲۵۰

۱. افزایش سالانه مواد شامل کتاب و سایر منابع مورد نیاز کتابخانه (مانند نوار، دیسکت و...). است.

- با توسعه فن‌آوری آموزشی و ابزار آن، امروزه عنوانی مانند مرکز مواد آموزشی، مرکز

منابع آموزشی" و نظایر آن نیز به کتابخانه آموزشگاهی اطلاق می‌شود.

کارکنان: کارکنان کتابخانه آموزشگاهی شامل کتابدار با تحصیلات دانشگاهی (فوق دیپلم یا لیسانس کتابداری)، دستیار کتابدار و کارمند دفتری است که بر حسب وسعت آموزشگاه و تعداد دانش آموزان، تعداد رشته‌ها، و تعداد کارکنان تغییر می‌کند. استاندارد حداقل کارکنان کتابخانه آموزشگاهی در جدول ذیل منعکس است:

جدول ۲. استاندارد حداقل کارکنان کتابخانه آموزشگاهی

کارکنان دیگر		کتابدار متخصص	تعداد دانش آموزان آموزشگاه
کارمند دفتری	کتابدار		
۱ نفر	—	* ۰/۵ نفر	۲۵۰ نفر
۱ نفر	۱ نفر	۱ نفر	۵۰۰-۲۵۱ نفر
۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۵۰۱ بد بالا

* به صورت پاره وقت

می‌توان "دانش آموزان را جهت کمک به کتابداران در اجرای فعالیت‌های مختلفی تظیر مهرزدن به کتاب‌های جدید، بازگرداندن مواد به قفسه‌ها، امانت دادن و پس گرفتن مواد، راهنمایی بچه‌های کوچک در انتخاب کتاب و... تحت آموزش قرار داد". (۱۳۷۳:۸، ص ۳۸)

- کتابدار شاغل در کتابخانه آموزشگاهی، علاوه بر دانش کتابداری و اطلاع‌رسانی، باید توانایی و اشتیاق در انجام وظایف، درک هدف آموزشی کتابخانه، توانایی ارتباط نزدیک با آموزگاران و نیازهای آموزشگاه و ایجاد مجموعه‌ای متوازن، مهارت در سازماندهی و اداره و اخلاق حرفه‌ای را نیز دارا باشد.

- کتابدار کتابخانه مدرسه باید کتابدار - معلم باشد، به طوری که از موقعیت اجتماعی و حر福德ی معلم هم برخوردار باشد و در فرآیند آموزش و پرورش یک همکار به حساب آید.

محل و فضای کتابخانه نیازمند فضای مخصوص به خود در آموزشگاه است. بنابر استانداردهای موجود، "هشت درصد فضای آموزشی هر آموزشگاه (حداقل ۴۰ مترمربع) فضای مطلوبی است که باید به کتابخانه اختصاص داده شود. فضای کتابخانه باید به گونه‌ای باشد که در یک زمان، مورد استفاده ۱۰ درصد دانش آموزان قرار گیرد و ۳ متر مربع فضا برای هر دانش آموز در کتابخانه در نظر گرفته شود. (۱۳۷۵:۵، ص ۱۱).

- محل کتابخانه آموزشگاه همانگ با وسعت و نقشه آموزشگاه تعیین می‌شود به طوری که دسترسی به آن برای کلیه مراجعان سهل و آسان باشد و بدین سبب، طبقه اول ساختمان ترجیح دارد.

- در کتابخانه‌های مدارس به ۵۰ تا ۶۰ مترمربع فضا برای انجام کارهای جانبی کتابخانه، از

- جمله تشکیل نمایشگاه و ایراد سخنرانی و اجرای برنامه‌های گروهی نیاز است. (۷، ۱۳۷۶، ص ۴۱).
- در کنار فضایی مختص میزها و صندلی‌ها برای مطالعه کتاب، فضایی نیز برای به کارگیری ابزار و مواد غیرکتابی مانند نقشه، اسلايد، دستگاه‌های صوتی و تصویری، نوار ویدئو و فیلم و نظایر آن لازم است.
- در آموزشگاه، وجود مجموعه‌های کلاسی نیز برای ایجاد ارتباط میان معلمان و دانش‌آموزان با کتابخانه ضروری است.
- سیر تحول در برنامه‌های کتابخانه‌های آموزشگاهی در فرآیند انتقال از مرحله سنتی به جدید به شکل خلاصه آورده شده است. (۹، ۱۳۷۵:۴۷)

به جدید

از سنتی

۱. کتابخانه به عنوان مکمل برنامه‌های آموزش و پرورش.	۱. کتابخانه به عنوان خدمات کمکی
۲. کتابخانه به عنوان بازوی آموزش و پرورش.	۲. کتابخانه به عنوان سالن مطالعه
۳. کتابخانه به عنوان آزمایشگاه یادگیری.	۳. کتابخانه به عنوان مرکز توزیع مواد
۴. کتابخانه‌ای که شامل همه نوع رسانه‌های آموزشی می‌شود.	۴. کتابخانه‌ای که محدود به مواد چاپی باشد
۵. استفاده گنجگاه از تسهیلات، کارکنان و مجموعه تسهیلات، کارکنان و مجموعه کتابخانه.	۵. استفاده برنامه‌ریزی شده و با هدف آموزشی از کتابخانه.
۶. خدمات کتابدار به عنوان مرکز آموزشی.	۶. کتابدار به عنوان نگهدار کتاب‌ها
۷. برنامه‌ریزی کتابدار برای استفاده میثراً تربیتی و آموزشی از همه انواع رسانه‌های آموزشی.	۷. وظیفه کتابدار به عنوان نگهدار کتاب‌ها
۸. کتابدار به عنوان شتاب‌دهنده و تسریع‌کننده یادگیری شخصی از خدمات کتابخانه.	۸. کتابدار به عنوان توزیع‌کننده مواد
۹. خدمات کتابدار به عنوان همکار یا عضو نیم معلمان.	۹. کتابدار در اینوا
۱۰. درگیری مستقیم کتابدار در برنامه‌ریزی درسی. اصلاح و بازنگری و توسعه برنامه‌های درسی.	۱۰. کتابدار بدون ارتباط با مؤسسه

در نهایت می‌توان چنین نتیجه گرفت که پویایی و ثمربخشی نظام آموزشی کشور بستگی به میزان و دامنه کاربرد و بهره‌گیری از کتابخانه‌های آموزشگاهی به منزله کارآمدترین ابزارهای آموزشی دارد. هر مدرسه‌ای از ابتدایی تا دبیرستان ملزم به داشتن کتابخانه‌ای واجد شرایط با کارکنان و فضا و نظامی معیار دارد که در این میان نقش مدیران و برنامه‌ریزان آموزش و پرورش کشور، خصوصاً معلمان در شکل‌گیری و توسعه این مراکز بی‌نهایت اهمیت دارد.

جدول ۳. فراوانی آموزشگاه‌های استان خراسان بر حسب مقطع تحصیلی، تعداد دانش آموزان، تعداد کتاب، تعداد اعضا، قفسه باز و بسته، در سال تحصیلی (۷۶-۷۵)

مقطع تحصیلی	تعداد آموزشگاه	تعداد دانش آموزان	تعداد کتاب	تعداد اعضا	قفسه باز	قفسه بسته
ابتدایی	۷۶	۳۱/۵۶۵	۶۳/۱۶۱	۱۲/۱۸۹	۱۶	۶۱
راهنمايی	۱۱۶	۴۸/۴۳۵	۳۴۸/۶۵۲	۲۲/۱۹۴	۱۰	۱۰۶
متوسطه	۱۲۹	۶۸/۶۸۰	۲۲۲/۳۲۳	۲۵۷۷۶	۳۵	۹۴
جمع	۳۲۱	۱۲۸/۶۸۰	۶۴۵/۱۳۶	۶۱۷۸۹	۶۱	۲۶۱

جدول ۴. فراوانی آموزشگاه‌های استان خراسان بر حسب مقطع تحصیلی و روش سازماندهی کتابخانه، سال تحصیلی (۷۶-۷۵)

مقطع تحصیلی	موضعی	قطع کتاب	السای نام نویسنده	السای عنوان	درباری	کنگره	روش ترکیبی	روش سازماندهی کتابخانه
ابتدایی	۲۰	۳۳	۳	۱۵	—	۱	۴	۴
راهنمايی	۵۱	۴۶	—	۱۴	۲	۱	۲	۲
متوسطه	۸۱	۹	۱	۳۰	۴	—	۴	۴
جمع	۱۵۲	۸۸	۴	۵۹	۶	۲	۱۰	۱۰

ماخذ

۱. تدین، مهدی. "نگاهی به کتابخانه‌های آموزشگاهی." پژوهشنامه، دوره یکم، ش ۴ و ۵ (شهریور و مهر ۱۳۷۶): ۴۶-۴۲.
۲. حسن پور گل میثمی، پژوهنی. "بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی." پژوهشنامه، دوره یکم، ش ۴ و ۵ (شهریور و مهر ۱۳۷۶).
۳. خسروی، فریبرز. کتابخانه‌های آموزشگاهی در ایران. تهران: صالحی، ۱۳۷۳.
۴. داور پناه، محمد رضا. "بررسی نقش کتابخانه‌های مدارس ابتدایی در تقویت آموزش و ایجاد عادت مطالعه." فصلنامه پیام کتابخانه، سال ششم. ش ۲ (تابستان ۱۳۷۵): ۱۴-۲۰.
۵. رویی، کالین. کتابخانه آموزشگاهی: راهنمایی برای معلم - کتابدار. ترجمه مهرداد نیکنام، نشره امامی. تهران: دیپرخانه هیأت امنی کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۷۵.
۶. سامانیان، محیب. "بررسی نقش آموزش و پژوهش و مدارس در آموزش و ترویج مطالعه و کتاب خوانی بین دانش آموزان." فصلنامه پیام کتابخانه، سال هفتم. ش ۴ (زستان ۱۳۷۶): ۳۴-۳۹.
۷. عازم، پژوهنی. ساختمان و تجهیزات کتابخانه. تهران: دیپرخانه هیأت امنی کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۷۶.
۸. کرمان، کریشن. سازمان کتابخانه. ترجمه مرتضی امین سعادت. تهران: سازمان مدارک فرهنگی افکار اسلامی، ۱۳۷۳.
۹. محسنی، حسید. "سیر تحول در اهداف کتابخانه‌های کودکان با تأکید بر کتابخانه‌های آموزشگاهی." فصلنامه پیام کتابخانه، سال ششم. ش ۳ و ۴ (پاییز و زمستان ۱۳۷۵): ۴۵-۵۰.
۱۰. منصب مجابی، حسن. "اصلاح نظام اطلاع‌رسانی، با ترویج فرهنگ مطالعه و تحقیق." اطلاع‌رسانی، دوره بازدیدم. ش ۱: ۴۱-۴۴.